КУЛТУРНА ИНТЕГРАЦИЯ НА ХОРАТА С УВРЕДЕНО ЗРЕНИЕ. 50 ГОДИНИ ДОМ НА КУЛТУРАТА НА СЛЕПИТЕ В ГР. ВАРНА

Веселина Стоилова

Abstract: *People with visual disabilities have a specific need of creativity in the area of music and other arts. The cultural center of the blind, created 50 years ago, is a center for practicing and performing these arts. Over the years dozens of visually impaired people have been participating in different schools and art groups. The center is still full of life and can serve as an example for the current pragmatic generations. The power of spirit and the aspiration for creation and beauty of the artists with visual disabilities are admirable and worthy of high appreciation.*

Keywords: *cultural integration, blind*

1.Увод.

Културата като потребност и форма на интеграция за незрящите хора

Когато говорим за хора с увредено зрение, неизменно пред нас се появяват образи като сляп музикант, амбулантен търговец или пътуващ разказвач. За съжаление историята ни е оставила само легенди и почти никакви извори за живота на слепите. Но образи, като певецът Омир и пророчицата Касандра, битуват в древните писания.

Въпреки липсата на следи, за нас е безспорен факт, че животът на слепите се е осмислял от занимания с изкуство, което дори е било източник на доходи. Такива са примерите с незрящите певци и разказвачи, пазителите на родовата памет, поети и артисти, плетачи на художествени изделия и пр. Тези занимания са създали положителния образ в обществото на незрящия творец, който притежава талант и особена чувствителност към красотата и значимостта на творенията.

Темата за културната интеграция на хората с увредено зрение съдържа два основни аспекта:

- творчески дейности на хората с увредено зрение за създаване на културни произведения;
- достъп на незрящите хора до произведенията на световната съкровищница от културни ценности.

2. Предпоставки за развитие на културната история на слепите в България

2.1. Образование и култура

Исторически данни за културното развитие на слепите в България съществуват от създаването на първото училище за слепи, което тогава се е наричало Държавен институт за слепи.

Министърът на просветата, проф. д-р Иван Шишманов, бележит български учен и общественик, става радетел на идеята за разкриване на Държавния институт за слепи в България. Институтът отваря врати за своите първи 11 възпитаници на 01.09.1905 г. в гр. София. За директор на това първо специализирано учебно заведение в страната е назначен докторът на педагогическите науки – Стойчо Донев, който е родоначалник на българската специална педагогика за зрително затруднени лица.

Поради липса на подходяща сграда през 1952 г. Държавният институт за слепи е преместен в гр. Варна. Днес Специалното училище за ученици с нарушено зрение в гр. Варна носи името на проф. д-р Иван Шишманов.

С началото на образованието на незрящите започва и тяхната организирана културна дейност. Самото училище, по спомени на първите възпитаници, е наблягало изключително много на музикалното обучение, тъй като преподавателите са разбирали, че музиката би могла да стане професия на добрите музиканти.

За пълноценното образование на слепите хора изключително голямо значение има създадената през 1824 г. релефно-точкова азбука от френския незрящ ученик Луи Брайл. Брайловата азбука слага началото на грамотността на слепите в цял свят.

2.2. Организирано движение на слепите в България

Фиг. 1. Проф. д-р Иван Шишманов

Фиг. 2. Луи Брайл

Първите възпитаници на Държавния институт за слепи, живеещи в София, установяват контакт със свои съсъдбеници от провинцията и обсъждат необходимостта от обединяването им с цел защита на техните права.

На 28.03.1921 г. в малкия салон на „Градското казино" в София, в присъствието на Никола Диклич, Стоян Орозов, Филип Методиев, Петър Манев и Васил Ангелов се провежда заседание, което се смята за учредително. Уставът на Дружество на българските слепи е утвърден на 25.08.1921 г. от Министерството на вътрешните работи и народното здраве. В него се посочва, че дружеството ще има за цел всестранната защита на материалните и културни интереси на всички слепи, откриване на институти за различните по възраст слепи, организиране на кооперативни работилници, централна брайлова библиотека, създаване на оркестри, огрмотяване и още ред цели, които до днес продължават да бъдат в приоритетите на многостранната дейност на Съюза на слепите в България.

Първият председател на Дружеството на българските слепи е Никола Диклич. Роден в Хърватска, той завършва училище за слепи и Музикалната консерватория, специалност пиано в Загреб. Пристига в България през 1912 г. Никола Диклич е преподавател по музика в Софийското девическо педагогическо училище и преподава в Държавния институт за слепи в гр. София. Той участва в Учредителното събрание на дружеството на българските слепи на 28.03.1921 г., на което е избран за председател. Никола Диклич е сред създателите на оркестъра за слепи през 1922 г., в който свири на пиано и един от диригентите му.

2.3. Музикална реализация

Ръководството на ДБС през месец април 1922 г. започва усилено да работи за създаване на професионален оркестър от слепи. В края на месец юни 1922 г. той е подготвен и постъпва на работа в бирария „Черната котка" в Княжево, където работи само един сезон. Оркестърът се състои от четири цигулки, виолончело, флейта, кларинет и пиано. Сред музикантите фигурират имената на почти цялото тогавашно ръководство на ДБС. След като остава без работа, оркестърът се насочва към концертиране из страната. Първият диригент е бил Николай Бехтеров, след което тази отговорност последователно поемат: Андрея Борчан и Никола Диклич. Оркестърът прекратява своята дейност през месец юни 1927 г. Стефан Ненков във своите спомени твърди, че формацията е изнесла около 800 концерта в страната. На тях са провеждани благотворителни акции за набиране на средства за издръжка на оркестъра и Дружеството на българските слепи.

По принцип зрително затруднените лица имат склонност към певческото и инструменталното изкуство. Първият хор на слепите е създаден през 1935 г. и носи името „Балкан". По-късно се преименува на хор „Петко Стайнов" на името на бележития български незрящ композитор. Повече от 50 години този хор дава възможност за трудова реализация на десетки талантливи незрящи певци.

Фиг. 3. Хор „Петко Стайнов"

2.4. Художествена самодейност

С развитието на производствените предприятия на слепите „Успех" след 1960 г. в тях се концентрират много млади хора с увредено зрение. Това обстоятелство дава възможност да се развие художествена самодейност, като

се организират много състави за народно пеене, стари градски песни, естрадна и популярна музика, художествено слово и оркестри за народна и естрадна музика. В предприятията и организациите в страната се закупуват инструменти и се изработват облекла за съставите. Финансовите възможности на Съюза на слепите позволяват ежегодно провеждане на различни тематични фестивали и организиране на публични концертни изяви. До 1990 г. активно с художествено творчество се занимават 600-700 членове на организацията. В настоящия момент 250-300 самодейци се занимават с певческо и инструментално изкуство и ССБ организира средно годишно 120 публични изяви в национални или регионални фестивали и самостоятелни концерти. Тези дейности подобряват самочувствието и развиват социални умения сред незрящите творци.

2.5. Книги и достъп до информация

Национално читалище на слепите «Луи Брайл 1928» е основано на 29 април 1928 г. в гр. София. Неговата поява е предшествана от назрялата необходимост слепите да имат свои книги. По това време в повечето европейски страни вече са действали библиотеки, които са предоставяли литература на брайлово писмо. Така се е достигнало до деня, когато няколко десетки слепи, преподаватели от института и неколцина виждащи интелектуалци, сред които писателите Асен Разцветников, Димитър Подвързачов, Денчо Марчевски и проф. Константин Пашев се събират в салона на Трета прогимназия гр. София, за да учредят читалището.

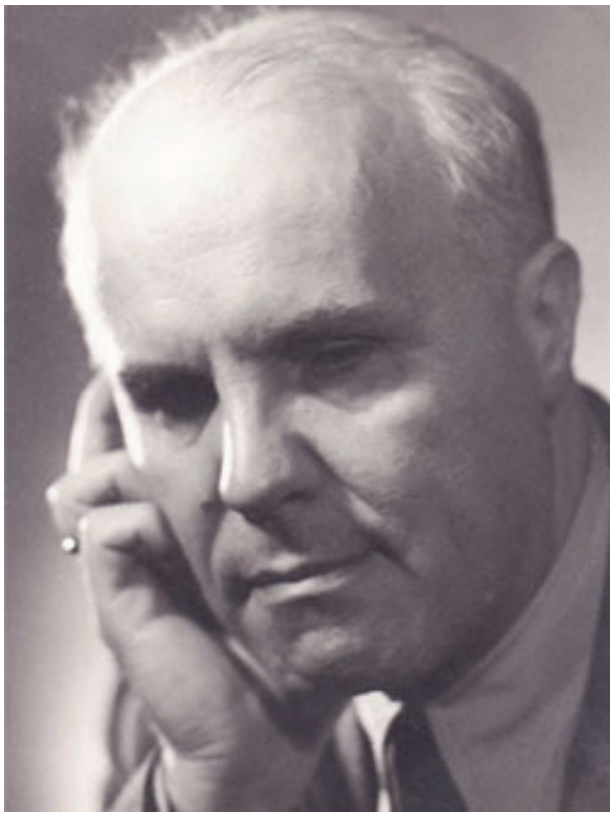
Избрано е настоятелство и проверителна комисия. За председател е утвърден вече придобилият популярност български композитор Петко Стайнов. Секретар става председателят на Дружеството на българските слепи, Стефан Ненков. Истински шанс за читалището е, че тъкмо творецът и общественикът Петко Стайнов в годините до края на Втората световна война е бил негов председател. Благодарение на енергията и връзките му той е привлякъл около себе си един широк кръг от писатели, учени и културни дейци. Още в годината на учредяването си читалището става член на Върховния читалищен съюз. Назначен е слепият Димо Кирев, който започва да пише книги на брайлов шрифт и така се полагат основите на националната брайлова библиотека. Успоредно с нея се събират и книги на обикновен печат. През 1958 г. се правят първите опити за запис на книги върху магнетофонна лента, а през 1962 г. е направено малко студио в едно от помещенията на читалището, където започват професионално да се записват книги на магнетофонна лента. С това се развива голям раздел в библиотеката – на говорещата книга. Създават се филиали в Пловдив, Варна и Дряново. Интересът към този формат на книги е толкова голям и са необходими изключително много средства, с които читалището не разполага въпреки помощта на Съюза на слепите в България. Затова през 1971 г. записването на говорещи книги му е прехвърлено.

През десетилетията са положени и основите на самодейността и творческата работа. Понастоящем читалището подкрепя осем певчески и музикални състава. Има девет колективни члена – това са обществени организации, фондации и сдружения, свързани с живота и потребностите на слепите хора. Читалището е организатор на различни курсове – от практически знания и умения до изучаване на чужди езици и компютър. Правят се конкурси за четене и писане на брайлов шрифт, за написване на творби от слепи автори. За осъществяване на дейността на читалището, Съюзът на слепите в България безвъзмездно е предоставил сграден фонд, а Столичната библиотека, е приютила брайлово хранилище и предоставя залите си за по-големи читалищни прояви. Методическа помощ оказва и Народната библиотека. По случай 30 години от основаването на читалището му е дадено името на създателя на релефното писмо Луи Брайл, а във връзка с 50-годишнината е удостоено с орден “Кирил и Методий” I степен.

2.6. Художествени занаяти и производства

Друга форма на трудова заетост за незрящите хора са художествените занаяти и по-специално изработването на художествени изделия от ракита, по-известно като кошничарство. Този традиционен занаят се изучава в училищата за слепи и в създадения Дом-работилница за късноослепели лица в София.

През месец юни 1924 г. в гр. София, по

Фиг. 4. Акад. Петко Стайнов

настояване на Дружеството на българските слепи, Дружество „Покровител“ разкрива първата кошничарска работилница. През ноември 1925 г. е разкрита такава и в гр. Бургас. И двете просъществуват около година.

В следващите 20 години възникват редица малки кошничарски работилнички, които за съжаление не просъществуват дълго. Но обучените в тях незрящи получават инструменти и много от тях продължават да работят по родните си места.

През април 1955 г., с постановление на Министерски съвет, ССБ придобива правото да развива стопанска дейност. През 1952 г. в София е създадено първото специализирано предприятие за трудова реализация на хора с нарушено зрение „Промкомбинат № 1”, което през 1956 г. приема името „Успех”. Първоначално се развиват ръчни и слабомеханизирани производства – кошничарство, оплитане на кух амбалаж, направа на метли, плетене на пазарски мрежи, производство на росерен плат и кръгъл ластик, плетене на оградна мрежа и други.

Последователно възникват предприятия и се изграждат производствено-битови комплекси в градовете София, Пловдив, Варна, Дряново, Русе, Шумен, Сливен, Стара Загора, Кюстендил и Плевен. Производствено-битовите комплекси включват административна част, производствени цехове, складово стопанство за материали и готова продукция, сектор хранене и отдих, медицински сектор – лекар и стоматолог, магазин за хранителни продукти, културен дом, общежития, жилищни блокове и детски градини.

3. Творческият живот на слепите в град Варна

3.1. Любителско творчество

Предприятието на слепите „Успех“ в гр. Варна е открито на 1 март 1956 г.

Началото на художествената самодейност се полага още в първите работни дни на предприятието. Голяма част от основоположниците на колектива са все надарени музиканти и певци, които продължават музикалните си изяви от училищата за слепи „Николай Островски“ и „Георги Димитров“. Учителят по музика Борис Флоров не е останал равнодушен към първите усилия да се сформира естраден състав и мъжка вокална група. Той е първият ръководител и диригент на тези групи.

Самобитният естраден състав „Пей сърце“ се създава в края на 1958 г. В продължение на десетина години той е участвал в много импровизирани концертни програми в почти всички градове и по-големи селища на Варненски окръг. В общи линии съставът е имал следния вид: Георги Митев – ръководител на състава, свирил на акордеон, по-късно на йоника и пиано, Янко Друмев – тромпет и саксофон, Петър Кънев и Любомир Асенов – акордеон, Пойчо Стоянов – барабани, Димо Тотев – китара, Славчо Аврамов - баскитара, Недялка Митева – пиано, Богдан Василев – цигулка. В различно време солисти на състава са били Николай Гъдев, Георги Желязков, Бонка Стефанова, Асен Стоянов, Драган Димов, Елена Кожухарова.

Естрадните състави, които се сформират след 1970 г., са ново творческо развитие на славната традиция на „Пей сърце“. Нов е и ръководителят, Заньо Димитров, с музикално

Фиг. 5. Оркестър „Пей, сърце“

образование, нова е техниката, репертоарът! Нови са и названията – „Делфини“, „Спектър“. Двата състава са носители на златни медали на Четвъртия и Шестия републикански фестивал на художествената самодейност.

Битовата вокална група е с най-дългогодишна, богата традиция. Тя е връстник на предприятието. Най-напред в нея участват около десетина мъже-основатели на колектива. В първите трудови години ръководители на групата са били Борис Флоров и Иван Радоканов. След 1963 г. битовата група се попълва с нови певци, мъже и жени и инструменталисти, обогатява своя репертоар с по-сложни двугласни и тригласни песни, с носии, инструменти и друга материална част. Дългогодишен ръководител на групата – до 1982 г., е Лиляна Вълкова, която има най-голям дял за нейното утвърждаване и художествено развитие. Многобройни са концертните изяви в града и окръга, в Русе, София, Дряново, Пловдив и много други. От Шестия републикански фестивал самодейците от битовата вокална група се завръщат със сребърен медал. По-късно ръководител на групата, в която участват над 25 работнички и служителки, е Мариана Павлова. Мъжете възстановяват мъжката вокална група под ръководството последователно на Борис Флоров, Славейко Джамбазов и Петър Витанов.

Битовият състав от народни инструменти има също дългогодишна история. Той е активен участник във всички програми на самодейците от ПП „Успех“, във всяко тържество на колектива, във всички прегледи и фестивали, в които е получавал заслужени награди и отличия. До 1980 г. ръководител на състава е бил гъдуларят Марин Ласков, чиито изпълнения се отличават с високо художествено майсторство. Не е случаен фактът, че той и неговите изпълнители са преминали навремето всички музикални бариери, за да получат разрешение да свирят в най-реномираните заведения на „Балкантурист“ и в други търговски заведения на града.

В руската вокална група участват петнадесет жени. Тя е сформирана около 1980 г. с активното участие на Величка Русева, която става и първият й художествен ръководител. Впоследствие ръководител на руската група става Росица Михайлова.

Танцовият състав води своето съществуване от есента на 1977 г. Основател и първи ръководител е Събка Христова.

Танцьорите от състава са поднасяли много незабравими мигове, изпълнени с динамика, красота и естетическа наслада. Печелили са не само овации, но и високи отличия на прегледи и фестивали. По-късно танцовият състав с ръководител Йорданка Минчева се подготвя за нов живот, за нови радостни очаквания.

Съставът „Художествено слово“ съществува от 1975 г. Той е сформиран от десетина ентусиасти, любители и поклонници на художественото слово. Основател и пръв художествен ръководител на състава е актьорът от Варненския Драматичен театър Иван Нанев. На Пети и Шести фестивал на художествената самодейност варненските рецитатори печелят най-високото отличие – златен медал. По-късно ръководител на състава става Любен Цеков.

3.2. Читалище „Пиер Вилей“ във Варна

През 1960 г. в град Варна се учредява читалище на слепите. То носи името на международно известния френски тифлопедагог Пиер Вилей. Читалището се намира на ул. Христо Самсаров № 6 в двуетажна сграда, като ползва първия етаж. То разполага със салон с маси и столове и малък кабинет с библиотека. За читалището отговаря Надя Сиракова, която е собственик на сградата. Първи председател на читалището е Христо Спасов – учител в училището за деца с нарушено зрение, а секретар – Владимир Желев. Следващи председатели са Борис Флоров, Русан Дочев, Ангел Тодоров и Пейчо Стойков.

Читалището се явява филиал на създаде-

ното още през 1928 г. в София Читалище на слепите „Луи Брайл“. От него се получават брайлови книги, но започва и самостоятелното производство на книжен фонд. Незрящи доброволци преписват книги на брайл под диктовката на виждащи доброволни сътрудници. Изписаните картонени листи се обработват със спирт и лак и се сушат като пране, след което се носят за подвързване. Когато започва записването на говорещи книги, от София изпращат един магнетофон и се организират колективни четения. В читалището се организират беседи, танцови забави, курс по есперанто, женска вокална група и конкурс за бързо и изразително четене на брайл.

С откриването на Дома на културата на слепите в гр. Варна през 1972 г. дейностите на читалище „Пиер Вилей“ се пренасят там.

3.3. Животът в Дома на културата на слепите

През 1972 г. е построен Домът на културата на слепите в рамките на производствено-битовия комплекс в гр. Варна. Вече 50 години тази сграда е пълна с живот и е притегателен център за незрящите в града и областта. Тук всеки може да намери онова, което го интересува. Тук се намира фонобиблиотеката, която предлага т. нар. говорещи книги, записани на диск или флашпамет. Тук работят организациите на слепите, сляпо-глухите и невиждащите есперантисти. Тук се намира компютърният център на сдружение „Прозорец към света“, където почитателите на съвременните технологии могат да получават обучение и електронни услуги. Тук Фондация „Съпричастие“ управлява социалната услуга „Център за социална рехабилитация и интеграция за хора с увредено зрение, където се развиват различни изкуства и дейности по интереси. Тук тренират три спортни клуба – „Успех“, „Вихър“ и „Атлет“, които практикуват различни спортове, подходящи за невиждащи хора: шахмат, спортна табла, шоудаун, стрелба с лък, колоездене с тандеми, боулинг, канадска борба и др. В сградата има оборудвани зали за фитнес, шоудаун и шахмат, концертна зала със сцена и клуб за социални контакти и изяви. Тук Община Варна е разкрила приемна за хора с увреждания, където двама специалисти с увредено зрение предоставят консултации и социално-правни услуги на нуждаещите се граждани.

Днес в Дома на културата на слепите в гр. Варна се развиват следните видове творчески дейности:

Оркестър за народна музика „Спектър“ и мъжка фолклорна група „Мечта“ с художествен ръководител Николай Докторов,

Женски народен хор „Светлина“ с художествен ръководител Теодора Манева,

Вокална група за градски и популярни песни „Еделвайс“ с художествен ръководител Недялка Митева,

Фиг. 6. Оркестър „Спектър“

Фиг. 7. Женски народен хор „Светлина“

Група за художествено слово „Зари“ с художествен ръководител Нели Иванова,

Арт ателие „Съпричастие“ с художествен ръководител Геновева Зашева.

Всяка група записва своя репертоар на компактдискове в професионално студио, за да остави своето културно наследство за бъдещите поколения. Ето издадените албуми и рецитали:

„Легенда за скалата“ – поема от Добри Жотев,

„На България“ – поетична композиция по стихове на Иван Вазов,

„Каблешков“ – поема от Иван Вазов,

„Песни за родината“ – поетични композиции по стихове на Никола Вапцаров,

„Калиопа“ – поетичен спектакъл по стихове на Пейо Яворов,

„Пощальонът на щастието“ – поетична композиция по стихове на Христо Фотев,

„Поема за Щастието“ – поетичен спектакъл по стихове на Дамян Дамянов,

„Да бъдеш жена“ – поетична композиция по стихове на български автори, изпълнени от Стефка Мирева,

„Молитва за всяка жена“ – поетична композиция по стихове на Мадлен Алгафари,

„България“ – поетична композиция по стихове от български автори,

„Сезоните на любовта“ – 4 музикално-поетични композиции от авторски стихове и изпълнение от Веселина Стоилова,

„Една българска роза“ – албум с любими български песни на есперанто,

„Добро утро, море“ – посветен на 10-годишнината от създаването на Фондация „Съпричастие“,

„Еделвайс“ – любими шлагери,

„За теб, любов“ – авторски песни,

„Рожден ден“ – юбилеен албум на група „Еделвайс“ по случай 20-годишнината от създаването на групата,

„Аз живея за любов“ – любими градски песни в изпълнение на Елена Кожухарова,

„Спектър“ – песни и хора в съпровод на Оркестър „Спектър“.

Фиг. 8. Вокална група „Еделвайс“

Има и няколко заснети документални и музикални филми:

„Празник в Чукурово“ – фолклорен филм – 1998 г.,

„Сърцето ми пее за теб“ – градски и популярни песни – 1998 г.,

„Фолклорна броеница“ – 3 филма – 2007 г.,

Фиг. 9. „Арт ателие „Съпричастие“

„С музика в сърцето“ – филм за женски народен хор „Светлина“ – 2013 г.,

„Молитва към морето“ – филм за група „Еделвайс“ – 2015 г..

Оркестър „Спектър“ в музикалната палитра на град Варна – 2020 г. Филмът е носител на специална награда и статуетка за документално кино със социална значимост от Международния фестивал „Славянска приказка“ – София, 2022 г.

Съставите и индивидуалните изпълнители ежегодно участват в различни фестивали, конкурси и концерти в страната. Най-известните фестивали, в които са участвали и получили награди групи и индивидуални изпълнители с увредено зрение,са: „Море и спомени“ и „Листопад на спомените“ –Варна; „Песните на Ари“ – Хасково; „Пей сърце“ – Кюстендил; „Златен кестен“ – Петрич; „Балканфолк“ – Велико Търново; „Радост на брега“ – Созопол; „Нежни чувства“ – Пловдив; „Под липите златен прах се рони“ – Стара Загора, Национален фестивал за хора с увреждания – Перник, „Надмощие на духа“ – Поморие и много други.

Ателието за арттерапия издава каталози с изработените художествени изделия от хартия, глина, мъниста, тел, прежда и природни материали. Организират се участия в благотворителни изложби, базари и продажби по интернет.

Поетичното творчество е често явление сред незрящите хора. Тъй като животът им е звук, те обичат мерената реч. През 2015 г. Фондация „Съпричастие“ Варна издаде поетичния сборник „С дъх на море“, който съдържа творби за морето и любовта на 7 варненски поети

с увредено зрение. Самостоятелни книги имат издадени следните варненски автори:

Димитър Грудев – „Отново“ и „Светла вест“;

Веселина Василева – „Съдбовно“ и „Енергия, почувствана с душа, сърце и длани“;

Светлозар Алексиев – „От черната дъска на живота“;

Веселина Стоилова – „Трудна любов“ и „Обречени на обич“.

Театралното изкуство също изкушава хората с увредено зрение. Освен като горещи почитатели, някои от тях се включват в театрални проекти. Такъв проект е театрална формация „Феникс“ с ръководител известният актьор от Варненския драматичен театър Свилен Стоянов. Там творят рамо до рамо хора с и без увреждания и създават класически постановки. В този театър дългогодишна участничка е слабовиждащата Пламена Янкова.

През 2022 г. в Дома на културата на слепите се състояха няколко спектакъла от типа „Сетивен театър“ под ръководството на актрисата Невена Денчева. В спектакъла „Разкажи ми своя свят“ участваха 6 слабовиждащи и 3 виждащи актьори. Той се посрещна с голям интерес от варненската публика.

За да съхраним историческата памет за културните и творчески дейности на хората без зрение, развиваме и музейна дейност. На 10.12.2015 г. в Специалното училище за ученици с нарушено зрение „Проф. д-р Иван Шишманов“ Варна е открит Музей на образованието и културата на слепите по случай 110-годишнината от създаването на първото специално училище за слепи в България. Експозицията съдържа както учебни пособия и материали, така и снимков архив, който представя културните дейности и изяви на учениците. По случай 60-годишнината от създаването на предприятието на слепите „Успех“ в гр. Варна, през 2016 г. беше представен юбилеен документален филм и малка експозиция от изделия, произвеждани в предприятието и снимки от културните и творческите дейности.

4. Достъп до световното културно-историческо наследство

Изкуството е общочовешка ценност. То въплъщава хилядолетните творчески пориви на много хора в различни области и съдържа хиляди примери за уникални творби – част от световната съкровищница. Всички хора имат право на достъп до постиженията на вековния човешки гений и до красотата на произведенията на изкуството.

За съжаление има хора, за които достъпът до изкуството е затруднен поради увреждане на зрението. Загубата на зрение се преодолява трудно и преминава през три етапа.

Първият етап е шокът от загубата на ориентация при движение, стресът от физическата прикованост. Това е наистина много тежък удар, но постепенно човекът привиква да ходи сам или с помощта на своите близки и приятели, като надмогва страха от неизвестността.

Вторият етап, през който преминава преживяването на слепотата, се отнася до невъзможността за зрителна информация. Това е втората, още по-тежка последица от липсата на зрение. Тежестта на този удар не се изчерпва с помръкналата светлина, с изчезналите форми и цветове, а се определя най-вече от невъзможността за четене – онази духовна потребност, без която всеки образован човек не може да живее. Докато загубата на възможността за движение е от сферата на физическото, то загубената възможност за четене има духовни измерения. За щастие съществуват алтернативни методи за четене като брайлов шрифт, говорещи книги, електронни издания и пр., които възвръщат до голяма степен достъпа до литературата и печатните издания.

Третият етап, който се преживява като най-тежката последица от слепотата, е осъзнаването на прекъснатия досег до красотата – в природата и изкуството. Всичко, което е радвало очите и духа, изведнъж е станало недостъпно. Напълно недостъпни остават визуалните изкуства.

Винаги, когато отидем в някой музей, независимо дали имаме намалено зрение или не, ние всички искаме да докоснем експонатите, да почувстваме тяхната енергия, тяхната историческа памет. Само че обикновено това не е разрешено. Нещо повече – експонатите са скрити зад витрини и ограждения. Разбира се, това са предохранителни мерки за запазване на целостта и вида на експонатите, тъй като някои от тях са изключително уязвими. Но какво да правят посетителите, които не виж-

дат какво има зад витрините? Как да придобият реална представа за древните следи?

Известно е, че в света съществуват музеи, в които се представят колекции от копия на най-известните експонати, изработени специално от здрав материал, за да могат незрящите посетители да ги разглеждат тактилно. В гр. Анкона – Италия, има даже цял музей, носещ името на Омир, в който на 4 етажа са разположени макети на най-известните сгради, статуи, релефни картини и икони от цял свят.

4.1. Да докоснеш изкуството

Първият опит за създаване на достъп на незрящите хора до културно-историческото наследство на Варна, беше реализиран посредством проекта „Да докоснеш изкуството“ на Фондация „Съпричастие“, подкрепен от Фонд „Култура“ на Община Варна. По проекта в партньорство с Регионалния исторически музей Варна бяха изработени 5 албума с релефни изображения на най-известните експонати в музеите на гр. Варна. Тези албуми са предоставени в музеите и съдържат уголемени цветни изображения, релефни изображения, текстови описания и брайлови описания на повече от 100 експонати на културно-историческото наследство. По този начин се опитахме поне малко да открехнем съкровищницата от културни ценности за хората с увредено зрение, които посещават музеите на Варна.

4.2. Антично изкуство между две длани

На 17 ноември 2022 г. от 18:00 часа Арт Галерия „Ларго“ в гр. Варна представи изложба с копия на артефакти от Регионален исторически музей – Варна, предназначени за незрящи и слабовиждащи посетители. Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Община Варна чрез Фонд „Култура“ и се посвещава на 50-годишнината от откриването на Варненския халколитен некропол.

С тази инициатива се цели хората с нарушено зрение да бъдат приобщени към социалния и културния живот в града, като им се предостави възможност да се докоснат и усетят красотата на артефакти от колекцията на Археологическия музей – Варна и да получат достъп до богатството на културното ни наследство.

В изпълнение на проекта, девет от най-атрактивните и популярни артефакти от експозицията на Археологическия музей във Варна бяха сканирани, след което бяха изработени техни копия от полиестерна смола, които да бъдат пригодени за възприемане от незрящи посетители.

Ръководител на проекта е Нели Вълчева – директор и основател на Арт галерия „Ларго“. Изработката на артефактите беше осъществена под ръководството на известния варненски скулптор Живко Дончев. Пояснителният текст за всяка творба на български и на английски език беше подготвен от специалистите от РИМ – Варна, и беше представен на брайл от специалния педагог Геновева Зашева от Училището за деца с нарушено зрение „Проф. доктор Иван Шишманов“. Експонатите са позиционирани върху високи масички и са с размери около 15 на 20 см. Така те могат да се обхванат с две ръце и да се разгледат тактилно. За всеки експонат има надпис на брайлов и обикновен шрифт. В отделна брошура, отпечатана на брайл, се съдържа по-подробна информация за всеки обект.

На официалното откриване на изложбата присъстваха Антония Йовчева – Директор на Дирекция „Култура“ в община Варна, Игор Лазаренко – Директор на Регионалния исторически музей Варна, Нели Вълчева и Живко Дончев от екипа на галерия „Ларго“, гости и медии. Група представители от Регионалната организация на слепите във Варненска област също посети изложбата и разгледа с голям интерес експозицията от тактилни макети.

Ето списък на представените експонати:

БОГИНЯТА ОТ ЕЗЕРОТО

Представлява капак от глинен антропоморфен съд във вид на човешка глава

Датировка: Късен халколит (втората половина на V хил.пр.Хр.)

Местонамиране: Потънало селище Арсенала във Варненското езеро

ТЕРАКОТА

Глинена статуетка на Атис, който свири на сиринкс, облегнат на скала.

Датировка: Елинистическа епоха (IV-III в. пр. Хр.)

Местонамиране: Варна (античен Одесос)

НАДГРОБНА ПЛОЧА

Двулицева мраморна плоча с релефна украса. От едната страна е представен Тракийският бог – конник, а от другата погребално угощение с покойния Дионисий, син на Антифилос, с тракийското име Скорис

Датировка: Римска епоха (II в. сл. Хр.)

Местонамиране: Варна (античен Одесос)

РИМЛЯНКА

Глава от мраморна статуя на жена в естествен ръст. Рядък и красив пример за портретно изображение.

Датировка: римската епоха (II в. сл. Хр.).

Местонамиране: Варна (античен Одесос)

ЮПИТЕР-ДОЛИХЕН

Мраморна статуя на бог Юпитер-Долихен, стъпил върху гърба на бик.

Датировка: римска епоха (III в. сл. Хр.)

Местонамиране: с. Изгрев, Варненска област

ПАНТЕРА – ФОНТАН

Мраморна пантера, изправена на задните си лапи с отвор при устата, от която се е изливала водата.

Датировка: Ранновизантийски период (края на V – началото на VI в. сл. Хр.)

Местонамиране: Варна (античен Одесос)

ФОРМА ЗА РИТУАЛЕН ХЛЯБ

Бронзова кръгла форма, с тесен перваз. Вътрешното поле е релефно украсено с изображения на две риби и хляб между тях.

Датировка: Ранновизантийски период (V-VI в. сл. Хр.)

Местонамиране: От колективна находка от крепостта при с. Новаково, Варненска област

МОДЕЛ НА ЖИЛИЩЕ (ЮРТА)

Варовиков модел на юрта с врязана култова сцена.

Датировка: IX-X в.

Местонамиране: Българско селище върху амфитеатъра на античния град Марцианополис (днес Девня)

БАРЕЛЕФ

Мраморен крак на маса, върху който е изработен барелеф на Херакъл.

Датировка: римска епоха – II век сл. Хр.

Местонамиране**:** – древен Одесос

След края на изложбата в галерия „Ларго“ експозицията е представена в Дома на културата на слепите в гр. Варна, за да могат максимален брой незрящи хора да се докоснат и насладят на прекрасните образци на древното изкуство. Надяваме се тази експозиция да намери достойно място в археологическия музей, за да бъде на разположение на всички граждани и гости на град Варна.

Използвана литература:

Васил Долапчиев – „Сто години Съюз на слепите в България“ – 2021 г.

Веселина Стоилова – „Да докоснеш изкуството“ – сп. „Зари“ 2016 г.;

Веселина Стоилова – „Антично изкуство между две длани“ – сп. „Зари“ 2022 г.

Владимир Желев – Спомен от Читалище „Пиер Вилей“ в град Варна – сп. „Зари“, 2016 г.

Владимир Радулов – „Рехабилитация на зрително затрудненитe“ – 2003 г.

Иван Ганев – „Етюди върху слепотата“ – 1988 г.;

Панчо Недев – „Път към светлината“ – 1986 г.;

ВЕСЕЛИНА СТОИЛОВА

Главен експерт „Социална рехабилитация и интеграция на зрително затруднени хора“ в Дирекция „Социални дейности“ на Община Варна

Омбудсман на хората с увреждания от Община Варна

Почетен председател на Фондация „Съпричастие“ гр. Варна